

**NURETTİN TOPÇU'NUN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN
MODERNLEŞME PROJESİ KRİTİĞİ**
**Nurettin Topçu's Critique of Turkish Republic's Modernization
Project**

Hasan ŞEN*

Abstract

The article named "Nurettin Topçu's Critique of Turkish Republic's Modernization Project" treats to discuss Nurettin Topçu's critique of modernization in the context of Turkish Republic. On this purpose, in this study, modernization project of the Republic is being focused. According to Topçu, transformation to the Republic has caused many social problems, which were result of the "nature" of the modernization. Additionally, his philosophical and sociological critiques to the modernization are discussed. This study based on the presupposition of conservative thought on the criticism of positivism, alienation, mechanization, revolution and tradition by Topçu.

Keywords: Nurettin Topçu, Alienation, Conservatism, Moral, Modernism.

Özet

"Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kriği" adlı makale, Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelttiği eleştirileri, modernizm boyutunda tartışmayı konu edinmektedir. Bu çerçevede, çalışmada ilk olarak, Topçu'nun Cumhuriyet tarafından tercih edilen modernleşme projesinin eleştirisine değinilecektir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte toplumsal alanda birçok sorun ortaya çıkmıştır. Topçu, söz konusu sorunların, modernizmin doğasından kaynaklandığını düşünmektedir. Bu nedenle Topçu'nun felsefi ve sosyolojik olarak yaptığı modernizm eleştirisine yoğunlaşılacaktır. Bu çalışmada, Topçu'nun pozitivist, yabancılaşmaya, makineleşmeye, devrime ve geleneğe bakışı itibariyle muhafazakâr düşüncenin temel tezlerini paylaştığı, bu nedenle onun muhafazakâr görüşü benimsediği ön kabulünden hareket edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Topçu, Yabancılaşma, Muhafazakârlık, Ahlâk, Modernizm.

* Arş.Gör.Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, senhasan@mu.edu.tr

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin¹ modernleşmesi, genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlamış ve genel olarak devlet eliyle gerçekleştirilen bir hareketin devamı ve sonucu olmuştur. Söz konusu modernleşmeye karşı, başta İslâmcılar olmak üzere muhafazakâr ve sol çevreler tarafından ciddi eleştiriler yöneltilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Cumhuriyet'in modernleşme projesine karşı muhafazakâr tonda tesis edilen muhalefeti serimlemektir. Çünkü söz konusu muhalefeti ve gerisindeki düşünceleri anlamak, Türk modernleşmesinin, özelde ise Cumhuriyet'in modernleşme projesini analiz etmek, dahası sözü edilen modernleşme projesinin muhalif kesimler üzerindeki bıraktığı etkileri görmek bakımından son derece önemlidir. Nitekim çalışmada konu edinilen Nurettin Topçu'nun birazdan değinilecek olan eleştirileri, özellikle İslâmcı ve muhafazakâr kesimlerin Cumhuriyet'e ve onun modernleşme projesine, dahası modernizme karşı besledikleri düşüncelerin bir aynası niteliğindedir.

Nurettin Topçu kimdir şeklindeki bir soruya, onun öncelikli olarak muhafazakâr bir düşünür olduğu cevabı verilebilir. Topçu için söylenebilecek ikinci şey, onun genel anlamda yaşama, özel anlamda ise pozitivist bir çerçeveye hapsedilmiş modernleşme anlayışına ve söz konusu anlayıştan hareketle tesis edilen Batıl(ıla)şmaya karşı muhalif bir tavra sahip olmasıdır. Topçu'nun hem muhafazakâr hem de muhalif kişiliğinin izleri, yaptığı modernizm kritiğinde takip edilebilir. Bu nedenle şimdi Topçu'nun, Türkiye Cumhuriyeti'nin benimsediği modernleşme projesine yönelttiği eleştirileri bağlamında, sözü edilen kritiği “yabancılaşma”, “devrim”, “makineleşme ve sanayi”, “pozitivizm ve sosyolojizm” eleştirisi, başlıkları altında; seküler ahlâk eleştirisi ise “din ve ahlâkın vazgeçilmez birlikteliği” başlığı altında ele alınacak, Topçu'nun modernizme muhafazakâr bir dille karşı koyuşu resmedilmeye çalışılacaktır.

Yabancılaşma Eleştirisi

Nurettin Topçu, Cumhuriyet'le birlikte toplumda hızla etkisi artan Batılı değerlerin ve yabancı hayranlığının ciddi sıkıntılar doğurduğunu, söz konusu sıkıntıların başında ise toplumun kendi kültürüne yabancılaşmasının geldiğini ileri sürmektedir.

“Elli sene evvel yabancı ruh ve dâvasını vatandan kovmak için kanlarını döken ecdadın çocukları yabancı okulların eşiğinde mukaddesatlarının selâmetini dileniyorlar. Elli yıl önceki yabancıdan kurtulmak iradesi, yerini bütün yabancı sevgilere terk etmiş durumdadır. Yabancı okul, yabancı kelimeler, yabancı örfler, yabancı zevkler, yabancı kıyafetler, yabancı sermaye, iş yeri

¹¹ Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde, Cumhuriyet sözcüğü ile kastedilen şey Türkiye Cumhuriyeti'dir.

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kritiği

olarak yabancı ülke” (Topçu, Hayatın Mânası, 1969; Kültür ve Medeniyet, 1998:79-87).²

Nurettin Topçu, yukarıdaki pasajda sözünü ettiği yabancı hayranlığının, Cumhuriyet döneminde yaşam alışkanlıklarının kısa zamanda hızlı bir biçimde değişmesiyle birlikte arttığını vurgulamaktadır³. Topçu'ya göre, geleneksel değerlerin ve onun yön verdiği, başta gündelik hayat olmak üzere birçok unsurun farklı bir kültürel dokunun etkisine girmesi ve yabancı olana duyulan hayranlık nedeniyle, toplumda genel bir kültürel yabancılaşma durumu yaşanmaktadır. Topçu burada Cumhuriyet'in modernleşme projesini ve söz konusu projenin hayata geçirilme noktasında başvurduğu yöntemin eleştirisini yapmaktadır. Cumhuriyet'in modernleşmeyi Batılılaşma olarak görmesi ve Batılılaşmayı kültür transferi şeklinde yaşama geçirmesi -ki ona göre Cumhuriyetle birlikte toplumsal yaşamın önceleri kendisiyle savaşılan Batının kültürel etkilerine maruz bırakılması, paradoksal bir durumdur ve sözü edilen paradoksal durum- toplumun dokusunu tehdit etmekte ve yabancı sözcüğü ile ifade ettiği Batının taklit edilmesi, toplumda kültürel anlamda yıkıcı bir etki meydana getirmektedir.⁴ Daha doğrusu Cumhuriyet'in modernleşmeyi hayata geçirme noktasında başvurduğu yöntem olan taklit, yabancılaşmayı kaçınılmaz kılmaktadır⁵. Nitekim, “esasen taklit kötü ve tehlikeli bir yenileşme usulüdür; benliği kaybettiricidir” (Topçu, İdealizmi, 1969; Mehmet Âkif, 1998:47) diyen Topçu, aşağıdaki pasajında millî kültürün korunması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

² Nurettin Topçu'nun eserleri referans verilirken, referansta yer alan ve italik olarak yazılan ilk eser(ler) ve tarih, yazarın sözü edilen eserinin orijinal olarak ilk yayınladığı ismini ve tarihini, ikincisi ise Ezel Everdi ve İsmail Kara'nın derledikleri kitabın adını, yayımlandığı tarihi ve sayfa numarasını göstermektedir.

³ Bu noktada hemen şunu belirtelim ki özellikle sivil-bürokratlar olmak üzere belli bir kesimde görülen yabancı yani Batı hayranlığı, sadece Cumhuriyet modernleşmesinde değil Osmanlı modernleşmesinde de görülen bir durumdur. Sözü edilen duruma başta muhafazakâr düşünürler olmak üzere birçok kesimden tepki gelmiş, bahsedilen durum özellikle edebiyat çevresinde, Ömer Seyfettin'in Efruz Bey tiplemesinde ve Recaizade Mahmut Ekrem'in “Araba Sevdası”nda olmak üzere işlenen bir tema olmuştur. Bahsedilen Batılılaşmanın abartılması sadece Osmanlı aydınlarının değil, Eric Zürcher'in işaret ettiği gibi Batılıların da alaya aldıkları bir konu olmuştur. Daha ziyade bürokrat kesimler arasında yaygın olan bu durum için Zürcher şunları ifade etmiştir: “Bu kişilerin hem tebaasından zorla yeni şeyler isteyen merkezi bir devletin temsilcileri hem de yabancı bir kültürün açıkça taşıyıcıları olmaları, kendilerini geleneksel Müslüman çevrelerde hiç sevilmeyen kişiler haline getirmişti. Batılılaşmış Osmanlı Hıristiyanları ve kuşkusuz çoğu zaman bu kişileri anlamadıkları bir uygarlığı taklit eden “Doğulular” olarak alaya alıyorlardı” (Zürcher, 2003:102). Nurettin Topçu da yukarıda ifade edilen, Cumhuriyetle birlikte zirveye ulaşan taklit ve yabancı hayranlığının Tanzimat'la birlikte başladığını, söz konusu durumun toplumda şizofrenik bir kimlik yarattığını şu şekilde ifade etmiştir. “(...) Tanzimatçılar, Avrupa'dan siyaset ve idareyi kopye etmek için çırpınmışlardır. Daha sonraki meşrutiyet devrinin münevverleri ise edebiyat ve hayat sahasında Avrupa taklitçiliğine çok çalışmışlar ve Türk milletinin özelliklerini geniş ölçüde kaybetmesine sebep olmuşlardır (...) “Evet, var kuvvetleriyle Avrupa'yı taklit etmişler. Adeta Avrupa'da ne varsa buraya nakletmek istemiş, yanlış anlamışlar (...) Ne fena kopya etmişler,!. Öyle ki kendi varlıklarına veda ettikten sonra Avrupa'nın gerçek bünyesiyle de araları dehşetle açılmış. Şimdi onlar ne kendileridir, ne de Avrupalıdır” (Topçu, Amerikan Mektupları, 1949; Amerikan Mektupları, 2004: 45; 46).

⁴ Burada Topçu, Cumhuriyet'in, modernleşmeyi modernizm yani bir ideoloji olarak Batılılaşma şeklinde gören anlayışıyla ve onu pozitivist bir çerçevede tesis etmesiyle hesaplaşmaktadır. Bu konuya birazdan daha detaylı olarak değinilecektir. Şimdi burada Topçu için, Cumhuriyetin benimsediği modernleşme projesinin, kültürel yabancılaşmanın önemli oranda sorumlusu olduğu belirtilmekle yetinilecektir.

⁵ Bu düşünce Türk modernleşmesine çeşitli yönden itiraz eden entelektüeller tarafından benimsenen bir düşünce olmuştur. Söz konusu düşünceye göre, taklit bir kültürün diğer bir kültüre dayatılması anlamına gelmektedir ve Nazih Ayubî'nin de ifade ettiği gibi, “modernleşme eğer onu besleyen sosyo-ekonomik zemine sahip olmayan bir toplumda, taklit yoluyla tesis edilmeye çalışılırsa yabancılaşmaya yol” açmaktadır (Ayubî, 1993:63).

Hasan Şen

“Nasıl ki, insan, başkalarının ruhuyla yaşayamazsa, bir millet de başka tarihlerin hadiseleriyle yaşatılamaz. Hayatımızı hakimiyeti altına alan millî kültürümüz gerçek sahibimizdir. Biz onun zaruri kıldığı, bizi çevirdiği istikamette hareket etmeye mecburuz. Etmezsek, başka milletlerin kültürünü taklide yeltenirsek, varlığımızda buhranlar başlar” (Topçu, Teknik ve Kültür, 1966; Kültür ve Medeniyet, 1998:24).

Nurettin Topçu taklidi, bir toplumun mayası olarak gördüğü benliği ortadan kaldıran bir unsur olarak görmektedir. Milli ve kültürel tecrübeler toplamı olarak gördüğü benliğin, taklit yoluyla farklı kültürel etkilere maruz kalmasıyla birlikte ciddi tahribatlara uğradığını belirtmektedir. Çünkü Topçu'ya göre, bir toplumun benliği o toplumun kendi tarihinin, tecrübesinin ürünüdür. Buradan hareketle taklit, farklı bir toplumun tarihsel deneyimi sonucu şekillenmiş bir kültürün başka bir topluma aktarılması demektir. Sözü edilen durum da toplumsal bellekte buhranlara yol açmaktadır.

Topçu'nun benlik kavramıyla ifade ettiği unsurlar, temelinde dinin yer aldığı gelenektir. Yani Topçu esas olarak dinin yön verdiği ve içeriğini çok büyük oranda belirlediği yaşam dünyasını gelenek olarak okumuş ve Cumhuriyet'le birlikte söz konusu geleneğin geri çekilmesi ile boşalan anlam dünyasının Cumhuriyet tarafından doldurulmadığını iddia etmiştir. Toplumda oluşan değer bunalımının temel nedeni olarak ahlâkın çöküşünü, onun gerisinde de dinin toplumsal yaşamdan geri çekilmesini göstermiştir⁶. Cumhuriyet kurucularını da bu bağlamda, mevcut manevi değerleri yıkmak pahasına pozitivist dünya endeksli Batı yaşantısını getirmesi nedeniyle eleştirmiştir.

“Hastalığımızı dinin yerine geçen ekonomi tedavi edemiyor. Bir nesil kendi varlığını arıyor. Mektebe giden mektepte, mabede giden mabette, servete giden servette, şöhrete giden şöhrette kendi şifasını bulamıyor ve bunun için ruhuna daha ziyade düşman, mukadderatına daha fazla garazkâr olmakta devam ediyor. Niçin, nedir bu sefaletin sebebi: Bunun sebebi iç dünyamızı kaybetmemizdir: İç gözlem terbiyesini bırakarak hep kendi dışımızdaki eşyaya çevrilmemizdir” (Topçu, Adam Olmak Paşa Olmak, 1950; Kültür ve Medeniyet, 1998:117).

Nurettin Topçu, Cumhuriyet'in hedefinde asıl olarak kutsalın yani dinin olduğunu iddia etmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in benimsediği topyekün

⁶ Nurettin Topçu, yukarıda pasajında ortaya koyduğu tabloya yol açan ana nedenin, toplumları toplum yapan ve ahlâkın şekillenmesinde önemli bir unsur olan *benliğin* Cumhuriyetle birlikte önce zayıflaması sonra yok olmaya yüz tutması olduğunu düşünmektedir. *Benlik* kavramının düşünce sisteminde önemli bir ter tuttuğu Topçu'ya göre, *benliğin* yitirilmesi toplumda ciddi bir ahlâk ve kimlik krizinin yaşanmasına neden olmaktadır. Nitekim “Amerikan Mektupları” kitabında sözü edilen durumu şu şekilde dile getirmiştir: “Cim, içerisinde bir cemiyet nizamından eser görülemeyen bu memleketin en büyük yarası yolsuzluktur (...) Bir daireden iş çıkaracaksanız günlerce, aylarca oyalanmamak için rüşvet vereceksiniz. Tramvayda biletçi paranızın üstünü geri vermez. Esnaf eksik tartar. Kömürün tozunu size vermeyip başkalarının hissesine ayıran kürekçi ve mesul memur para alırlar. Otomobile binerseniz şoför mutlaka normal fiyatın üstünde para koparmak için kapınızda bağırıp çağırma koyulur. Ev sahibi havâ parası dilenir, kiracı, kirayı ödememek için kırk dereden su getirir (...) Hırsızlık, dilencilik, tecavüz, zulüm... Bunların hiçbirisi saadet getirici değildir” (Topçu, *İstanbul'da Bir Gün*, 1948, *Amerikan Mektupları*, 1948; *Amerikan Mektupları*, 2004: 18; 26; 35).

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kitiği

Batılılaşma projesiyle din dışı bir dünya inşa etmesine karşı muhalif bir tavır takınmıştır⁷. Cumhuriyet'i, söz konusu proje uyarınca geçmişle bağıını kopardığı ve toplumun can damarı olan geleneği, yani dini reddettiği gerekçesiyle eleştirmiştir. Ona göre, Cumhuriyet'in hayata geçirdiği uygulamalar gerçek inkılâp olamaz. Çünkü, " (...) dinî değerler karşısında anlayışsız ve onları reddedici bir hareket inkılâp diye adlandırılmaz" (Topçu, İnkılâp, 1959; Kültür ve Medeniyet, 1998:108).

Topçu, dini genel olarak toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedir. Özeldir ise dini, ahlâkın içeriğini belirleyen, ona yön veren temel bir değerler sistemi olarak ele almakta, dinden uzaklaşmanın ve maddi olana teslim olmanın yaşanan benlik buhranının temel nedeni olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Topçu, ahlâkı ve dini birbirinden ayıramaz, birbirini ontolojik olarak gerektiren iki unsur olarak değerlendirmektedir. Topçu'ya göre, toplumun moral değerlerinin merkezinde yer alan din,

" (...) kültürün esaslı bir kısmıdır. Milletın malı olmasa bile, milletin kuruluşunun esaslı kaynağı olmuştur. Büyük dinler, milletlerin kuruluşundan önce var olarak, bu kuruluşu hazırladılar. Milletlere, ruhun temel yapısında bulunan ahlâk inanışları, ideallerinin kaynağını verdiler (...) İslâm, yalnız secde halinde değil, secdeye eğilen başımızdadır. Yalnız câmide değil, ezan sesleriyle dolan evlerimizdedir" (Topçu, Teknik ve Kültür, 1966; Kültür ve Medeniyet, 1998:17-18).

Topçu yukarıdaki pasajından anlaşılacağı gibi, kültürün, ahlâkın ve en önemlisi geleneğin özünü (mayasını) din olarak görmüştür. Bu bağlamda dini, bir milletin ruhunu teşkil eden en önemli bileşen olarak tanımlamış, dahası, milletin varlık nedeninin ve hamurunun din olduğunu iddia etmiştir.

Burada geleneği, dolayısıyla dini sahiplenmesi bakımından Topçu'nun muhafazakâr yönüne tanık oluyoruz. Nitekim, muhafazakâr düşünce, modernite karşısında geleneğin dolayısıyla da dinin savunucusu olarak ortaya çıkmış, dolayısıyla muhafazakârlar da geleneğin sadık bir koruyucusu olmuşlardır. Karl Mannheim'a göre, "muhafazakârlık gelenekçiliğin modern bir yorumu, mantıklı bir sonucu ve tarihsel bir formudur" (Mannheim,1971:153-6). Ninian Smart benzer biçimde, geleneğin modern dünyadaki tezahürünün muhafazakârlık olduğunu ileri sürmektedir (Smart,1998:83). René Guénon ve Frithjof Schuon da paralel biçimde modern dünyanın hedefinde geleneğin olduğunu söylemektedirler. Fakat onlara göre modernitenin hedefinde olan asıl şey, geleneğe ruhunu veren kutsaldır. Guénon ise, modernitenin 'profan' yani din dışı bir tasarımdan hareket ettiğini, bu nedenle 'kutsal'ı ortadan kaldırmayı ve özü itibarıyla maddi temeli olan bir dünyayı tesis etmeyi amaçladığını ileri sürmektedir. İşte muhafazakârlar tam bu noktada, geleneği, dolayısıyla 'kutsal'ı

⁷ Topçu, gerek bilimsel bir yöntem gerekse felsefi bir bakış açısı olan pozitivistizm, buradan hareketle sosyolojizmi şiddetle eleştirmiş ve sözü edilen düşüncelerin ciddi açmazlara sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bu konu, ilerleyen yerlerde detaylı olarak ele alınacaktır.

Hasan Şen

moderniteye karşı savunmuşlardır. Çünkü muhafazakârlara göre gelenek demek din demektir. Nitekim Réne Guénon'a göre "din geleneğin adeta uygulanmasıdır". Frithjof Schuon için de, "geleneğe çehresini veren dindir" (aktaran Armağan,1992:33-37). Bu noktadan hareket edildiğinde Topçu, dini hedef aldığı iddia ettiği Cumhuriyet'e muhalefet ederken asıl olarak modernitenin dine karşı takındığı tutuma muhalefet etmekte, Cumhuriyet'e ve onun benimsediği modernizme karşı geleneği sahiplenmekte ve bu yönüyle muhafazakâr bir tutum almaktadır.

Nurettin Topçu, Cumhuriyet'in kurucu aktörleri tarafından taklit edilmek istenen Batıya, daha doğrusu Batının modernleşme ile birlikte tesis ettiği yeni dünyasına ihtiyatla hatta şüpheyle yaklaşmıştır⁸. Sözü edilen dünya ona göre, yukarıda da ifade edildiği gibi, özellikle kutsalla olan ilişkiyi ortadan kaldırmasının, dinsel gelenekle ve kutsalla irtibatını yitirmesinin bir sonucu olarak maddeci ve hedonist bir karaktere sahiptir⁹. Bu nedenle Topçu'ya göre, Cumhuriyetin benimsediği (modernleşme ile birlikte metafizikten uzaklaşan ve maddi dünyaya teslim olmuş) Batı değerleri ve dolayısıyla sözü edilen değerlerin yaşama geçirilme süreci olan Batılılaşma, toplumu manevi olarak çökertmekte ve ifade edildiği gibi ahlâkî olarak birçok sorunu ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda Topçu'nun modern hayata yönelttiği en önemli itirazlarından biri, sözü edilen nedenlerden dolayı, modern hayatın insanın ve toplumun sahip olduğu anlam dünyasını parçalaması ve mânayı yok etmesidir. Mânanın düşünce sisteminde önemli bir yer işgal ettiği Topçu için, maddi modernlik ve bu anlamda Cumhuriyet kurucularının benimsediği pozitivizm merkezli Batı kültürü, ferdin dünyadaki var olma nedeni olan mânayı tahrip etmekte, bu durum da ferdi yalnızlaştırmakta ve onun yaşamını anlamsız kılmaktadır¹⁰.

Topçu'nun yukarıda işaret ettiği tüm hususlar ona göre bütüncül bir sorunun parçasıdır. Yani toplumda hâkim olan yabancılaşma, sadece Cumhuriyet'in tercih etmiş olduğu modernleşme ideolojisinden değil, bizatihi modernliğin doğasından kaynaklanmaktadır. Topçu bu noktada da muhafazakâr düşünürlerle ortak bir zeminde yer almaktadır. Nitekim muhafazakâr düşünürler,

⁸ Fakat şunu hemen ifade etmek gerekir ki Topçu Batıyı tümüyle reddetmemekte hatta özellikle felsefi mirası nedeniyle Batıyı köklü bir medeniyet olarak görmektedir (ki bu noktada genel olarak İslâmcılardan ayrılmaktadır). Aynı şekilde Ziya Gökalp'in yaptığı hars ve medeniyet ayrımı da Topçu için kabul edilebilir bir ayrım değildir. Ona göre medeniyet ve kültür aynı özde toplanır. Bu nedenle Batının tekniğini alıp kültürüne karşı koymak beyhude bir çabadır. Topçu'nun Batıya itirazı, modernleşme ile birlikte kazandığı maddeci yeni çehresidir ve ona göre Batı bu değildir, dahası bir Batılı da bu durumdan pek hoşnut değildir.

⁹ Sözü edilen unsurlar sadece Topçu'nun değil fakat aynı zamanda İslâmcıların Batı tahayyülünü oluşturmada önemli roller üstlenmişlerdir. İslâmcıların maddeci olarak gördükleri Batıyı tehlikeli bulmalarının temel nedeni, Muhammed Arkoun'un işaret ettiği gibi, "maddi modernliğin tahrip edici" olmasından kaynaklanmaktadır (Arkoun, 2000: 150). Dolayısıyla İslâmcılara göre maddeci modernliğe esir olmuş bir Batı, özellikle manevi değerleri tahrip etmektedir. İslâmcılar kısmen bu nedenden kısmen de farklı nedenlerden dolayı, Batı dünyasının ahlâk bakımından bir çöküntü içinde olduğunu iddia etmişlerdir.

¹⁰ Nitekim yazdığı hikayelerini topladığı "Reha" adlı kitabında, örneğin Ankara özelinde şehirlerin mânalarını yitirip hikaye kahramanı Reha'nın şu tasviriyile dile getirmektedir. "Bu mânasız memlekette gezilecek neresi vardır? Bu şehir bugün bana soluk rengi ve tozlu yollarıyla o kadar yorgun ve cansız görünüyordu ki (...) Gözlerimde Ankara, üç sene evvelki mukaddes yeminiyle vicdanları alevden bir sinir gibi sarsan heyecan ve kudret Ankara'sı değildi" (Topçu,Reha, 1927; Reha, 1999:12).

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kitiği

modernitenin insanı yabancılaştıran bir epistemoloji ve ontoloji üzerine kurulduğunu iddia etmişlerdir. Muhafazakâr düşüncenin önemli temsilcilerinden olan Michael Oakeshoot ve Robert Nisbet, modernliğin, aydınlanmanın ve pozitivistimin, yabancılaşmış bir toplum ve kişi yarattığını ileri sürmüşlerdir. Özellikle Nisbet, modernitenin toplumu ayakta tutan güçlü duyguları körelttiği için bireye acı çektirerek, iş çevresine, toplumsal ilişkilerine ve de kendisine yabancılaştırdığını gözler önüne sermiştir (Nisbet,1966). Muhafazakâr düşüncenin teorisyenlerinden olan Karl Mannheim ise, modernliğin, geçmişe (bu anlamda geleneğe) referansla kurulan hic et nunc yani içsel deneyimi uzaklaştırmak yoluyla toplumun anlam dünyasını sarstığını belirtmiştir (Mannheim,1971:154). Topçu da daha önce ifade edildiği gibi, özellikle içsel deneyimin yitirilmesinin ve modern dünyanın maddi yaşantıya teslim olup kutsalla arasına mesafe koymasının birçok sorunu beraberinde getirdiğini ve sözü edilen unsurların Cumhuriyetle birlikte hayata geçirilmesinin toplumda ve fertlerde genel bir yabancılaşmaya yol açtığını belirtmektedir.

Devrim Eleştirisi

Topçu'ya göre Cumhuriyetle birlikte artan yabancılaşmanın bir nedeni de Cumhuriyet'in kurucu aktörlerinin toplumu değiştirmek noktasında başvurduğu yöntem olan devrimdir. Ona göre ani ve büyük değişimler toplumun dayandığı temelleri tahrip etmektedir. Aşağıdaki pasajlarında Cumhuriyet'in kullandığı yöntemi şu şekilde eleştirmektedir.

“Katlaşmış, çürümüş eski meyvayı, yeni tazeliklerle değiştirmekten tiksinen taassubun karşısında onların isyan durumunu haklı bulurduk, ancak gayzları ağacı kökünden baltalamak olmasaydı” (Topçu, Ebedi Fetih,1958; Büyük Fetih,1998:24).

“ (...) kısmen XIX. asırda ve asrımızda yapılan inkılâpların çoğunda milletimizin, mâzisiyle alâkasının kesildiğini görüyoruz ki, bu hal, kendi kendini çürütmekten, kendi köklerini koparmaktan, örfler adına bir nevi intihardan ibarettir (Topçu, Yine İnkılâp,1959; Kültür ve Medeniyet,1998:111).

“İnkılâbımızın aşısını yine kendi mazimizden almamız lâzımdı. Mâzide bizi yükseltmiş olan temeller yıkıldığı için çöküyoruz” (Topçu,İdealizmi,1969; Mehmet Âkif,1998:47).

Gayzları ağacı kökünden baltalamak, kendi köklerini koparmak, kendi kendini çürütmek sözcük grubuyla ifade ettiği, Cumhuriyet'in kurucu aktörleri tarafından benimsenen değişme anlayışını eleştiren Topçu'ya göre, Cumhuriyet, toplumu ayakta tutan temel direkleri yıkmakta ve toplumsal yapı açısından tamir edilmez tahribatlara yol açmaktadır.

“Tamamen yeni olan şeyler dışarıdan bize gelen, bizim varlığımızla hiç teması olmayan şeylerdir. Bize mutlaka yabancı olan kuvvetlerdir. Bütün

Hasan Şen

varlığımızı yabancıya teslim eden inkılâp, bunlara göre kurtuluş getirecektir. Mâzi ile bütün bağları koparmak, yenileşmenin şartıdır. İstikbalin çiçekleri mâzi denen ağacın köklerine muhtaç değildir. Bunlar köklerinden koparılmış, şahsiyetsiz ruh hastalarıdır. Ruhlarını kurtaramayan mâziye gayzleri vardır. Geçmişini tamamen karalar, atalarını inkâr ederler. Garba hayrandırlar.” (Topçu, Ebedi Fetih, 1958; Büyük Fetih, 1998:23).

Nurettin Topçu, bunlar şeklinde hitap ettiği Cumhuriyet kadrolarının değişimden anladıkları şeyin, mevcut değerleri kökünden kaldırmak olduğunu ileri sürmüştür. Yine onların dışarıdan gelen her şeyi kayıtsız şartsız benimsemelerini ve benimsedikleri şeyleri geleneğin panzehiri olarak görmelerini eleştirmiştir. Sözü edilen kişileri, topluma ve fertlere şahsiyet kazandıran kültürel mayadan uzak olmaları nedeniyle, ruh hastası ve şahsiyetsiz¹¹ olarak nitelendiren Topçu, geleneği savunurken sıklıkla kullandığı mâzi sözcüğü ile, tarihin süzgecinden geçerek günümüze kadar gelmiş olan ve toplumun gerçek yapıtaşlarını teşkil eden, dahası topluma gerçek ruhunu veren kültürel mirası kastetmektedir. Sözü edilen sözcük, diğer İslâmcılar tarafından da geleneğin tarihselliğine, değerine ve gücüne vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır. Nurettin Topçu, gerçek inkılâbın genel yapıyı bozmadan gerekli ihtiyaçlara uygun olarak yapılan (yani evrim şeklindeki) değişiklikler olduğunu ifade etmekte, bu anlamda Cumhuriyet döneminde yapılan değişimleri, bir inkılâp olmaktan çok, geçmişini inkâr olarak adlandırmaktadır. Topçu'ya göre çöküşün asıl nedeni budur, yani mâziye sırt çevrilmesidir.

Topçu, Cumhuriyet'in benimsediği ve ona göre mâziyi ortadan kaldırdığını ileri sürdüğü ani ve büyük değişim anlayışını yani devrimi reddetmekle, geleneklerin ve tarihsel deneyimin bir ürünü olan toplumsal yapının dengesini bozacağı gerekçesiyle söz konusu değişimi reddeden muhafazakâr düşüncenin tezlerini paylaşmaktadır. Nitekim muhafazakârlara göre devrimler, toplumun yapı taşlarının yerinden oynatılması anlamına gelir. Örneğin muhafazakâr düşüncenin önemli temsilcilerinden olan Robert Nisbet'e göre, devrim:

“yaşamın, mülkiyetin, yetkenin (otorite) ve adil özgürlüğün kuvvet yoluyla ilgası” olan terör dönemi olarak hatırlanmaktadır. Dolayısıyla gerekçesi ne olursa olsun her türlü devrime karşı çıkılmalıdır (Nisbet, 1990:101).

Bu nedenle bir bakıma toplumun doğasına, kendi gelişim ve değişim sürecine aykırı olan devrimlerin, devrimlerin sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal manzaraların sağlıklı olmadığını savunan muhafazakârlar, buradan da anlaşılacağı üzere, keskin ve sert değişim hareketlerine karşı çıkmışlardır.

¹¹ Topçu'ya göre, şahsiyet ancak “kökler yüz yılların derinliğine gömülürse” büyüktür. Bin yılları aşarsa şahsiyet hârikadır. Otuz kırk yıllık olursa şahsiyet hastadır, buhran geçirmektedir, acil tedaviye, inkılâba muhtaçtır, kurtarıcı el beklemektedir; öyle bir el ki, bu ağacı itina ile yerinden çıkarıp yüzlerce yıllık mâzinin sağlam, ruh ve hayat dolu topraklarına gömsün” (Topçu, *Fatih'in Şahsiyeti* 1955; Büyük Fetih, 1998: 57). Bu bağlamda ona göre Cumhuriyet'in modernizm projesi, hem felsefi köklerinin dışarıda olması hem de insanlara şahsiyetli bir kimlik verecek bir geçmişe sahip olmaması nedeniyle toy bir girişimdir.

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kritiği

Bunun yerine, tedrici ve toplumsal yapının kendi ihtiyaçlarından doğan değişimi tercih etmişlerdir¹². Örneğin Oakeshoot, devrimlerin ve bunun sonucunda toplumda yaşanan hızlı değişimlerin yabancılaşmayla sonuçlandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Oakeshoot'ın sözü edilen yabancılaşmayı engellemek için teklif ettiği şey, köklü kimlikleri korumak olmuştur. Çünkü ona göre, "kimlikler yabancılaşmanın panzehirleridir" (Oakeshoot,1981:173). Oakeshoot'un teklifi, Topçu'da mâzinin ve onun derinliklerinden süzülen benliğin korunması olarak karşılık bulur. Nitekim Topçu'ya göre modernliğin yıkıcı saldırısı karşısında ayakta kalmanın en önemli yolu benliğe, dolayısıyla maziye sarılmaktır. Çünkü mâzi, modernitenin yaydığı hastalığın üstesinden gelecek olan yegane güçtür¹³, geçmişin geleceğe taşınan ruhudur, deneyimdir, ahlâkın ve benliğin mayasıdır. Ona göre, "şahsiyet mutlak mânada bütün mâziyi, mâzi olaylarının muhteşem sentezini kaybettiği zaman, işte bu insanları tımarhane kliniklerinde görüyoruz. Mâzi kurtarıcımızdır" (Topçu, Fatih'in Şahsiyeti,1955; Büyük Fetih,1998:57).

"Son nesil o kadar zayıf, kalbi o kadar hastadır ki yıkılan mukaddesatını kaldıramaz da, onu ayaklar altına alıp oradan kaldıran, fakat kendisini öven, gururunu bileyen sahtekârı müdafaa eder" (Topçu, Son Nesiller,1949; Amerikan Mektupları,2004:54).

Topçu'nun yukarıdaki pasajlarında altını çizdiği nokta, Cumhuriyet'in hayata geçirmeye çalıştığı modernizm projesinin, Osmanlı ve İslâm mâzisini reddetmesi ve bunun kendi tabiriyle kalbi zayıf kişilikler ortaya çıkarmasıdır. Burada, geleceği geçmişin ruhunda arayan, mâzinin derinliklerini ve geçmişi birer kurtarıcı olarak gören Topçu'nun, muhafazakâr düşünürlerle paylaştığı diğer bir ortak noktayı görüyoruz. Şöyle ki, muhafazakârlar geleneği ve geleneği sahiplenmek bakımından geçmişi sahiplenmektedirler. Çünkü geleneğin penceresinden bakıldığında, geçmiş, zamansal ve kültürel olarak, şimdinin ve geleceğin bir aynasıdır ve onların kurucusudur. Nitekim Edward Shils'e göre, "geleneğin penceresinden bakan biri, toplumların hayatının büyük bir kısmının uzak bir geçmişten miras alınan kurallara uygun bir biçimde" sürdüğüne inanır. Onu bu (mâzi) anlamıyla çok değerli bir miras olarak görür (Shils,2002:146). Oakeshoot da "geçmişin tanıdık bir yüz olduğunu, geleceğin ise belirsiz" olduğunu söylerken, geçmişin gelenek ve onun temsilcileri açısından, (modernitenin yarattığı fırtınadan korunmak için) güvenilir bir liman olma özelliğini gözler önüne sermektedir (Oakeshoot,1981:174). Robert Nisbet ise bu bağlamda, geçmişe ve geçmişten gelen kültürel mirasa değer vermeleri nedeniyle, muhafazakârların geçmişin peygamberleri olduklarını iddia

¹² Bu nedenle devrime uğramış olan bir toplumsal yapıyı yine devrimle eski haline getirmek yerine, tedrici olarak devrim öncesi döneme geçmeyi hedeflemişlerdir. Görüldüğü üzere muhafazakârlar devrime devrimle karşılık vermeyecek kadar karşıdılar. Muhafazakâr düşüncenin önemli temsilcilerinden Joseph de Maistre'nin "karşı devrim değil, devrimin karşısını istiyoruz" (Tannsjo, 1990:5) cümlesi, muhafazakârların devrime bakışlarını özetleyen bir cümle olmuştur. Zaten muhafazakârlara göre yapılan devrimlerle şekillendirilmeye çalışılan bir toplum, zamanla devrim öncesi şartlarına geri dönecektir.

¹³ Topçu bu noktada Cumhuriyet'in ilk döneminde benimsediği ve yapay milliyetçilik olarak tasvir ettiği pozitivist milliyetçiliğine ve hayata geçirdiği dil devrimine, toplumun mâziyle olan bağları koparması nedeniyle itiraz etmiştir.

Hasan Şen

etmektedir. Çünkü Nisbet'e göre, toplum gelecek mefhumundan ziyade geçmişten gelen birikimle kurulur. Bu bağlamda, köklü geçmişe meydan okuduğu, sözü edilen geçmiş pervasızca ve acımasızca yok ettiği gerekçesiyle modernizmin ve devrimin, muhafazakârlar tarafından mahkûm edildiğini ileri sürmektedir (Nisbet,1966:12-13). Görüldüğü üzere, Topçu'nun geçmişle kurduğu organik bağ ile muhafazakâr düşünürlerin geçmişe verdikleri değer arasında ciddi bir paralellik söz konusudur.

Makineleşme ve Sanayileşme Eleştirisi

Topçu'ya göre yabancılaşmanın kökeninde, modernizmin sadece maziyle ve gelenekle bağı koparması değil fakat aynı zamanda, onun iç mantığını oluşturan maddi bakış açısının bir sonucu olarak, makineleşme ve teknolojinin gücünün giderek artması, hatta toplumsal alanın birçok unsuru üstünde egemenlik kurması olgusu yatmaktadır. Bunun konumuz açısından önemi şudur. Topçu'ya göre modern yaşamda maddi düşüncenin artan gücü, ahlâkın metafizikten soyutlanmasına, bireysel ve maddi temelde tanımlanmasına ve seküler bir içerik kazanmasına yol açmaktadır. Yani hızla artan makineleşme ve sanayileşme, benliğin derinliğinde yatan ruhları öldürmekte, bu bağlamda ahlâk ruhanî ve dinî içeriğinden soyutlanmaktadır.

“Modern medeniyetin hayatında hudutsuz bir inkişafa kavuşan bu teknik bedeni, kültür denilen ruhumuza itaat eder, onun kumandasıyla ilerlerse hayatımız saadet olur. Ona karşı gelirse, ruhla bedenin çarpışmasından buhran ve felâketler doğar. Avrupa medeniyeti, bu tehlikeyi önleyemedi. Asırlardan beri yarattığı ilim, felsefe ve sanat harikasından doğan teknik ön plâna geçti (...) Büyük tekniğe susamış olan XX. asır, sadece evvelki medeniyetlerden ayrılmakla kalmadı; evvelki medeniyetlerin bıraktığı rûhî ve ahlâkî temelleri yıktı. Batı'nın eşiğinde ona el açarak bekleyen Doğu dilencilerinin kendi tarihleri ile vâris oldukları gelenekleri, inançları, kaideleri, nasları ve örfleri asrın seli korkunç bir hız ve hırsıyla sömürürcesine devirmektedir” (Topçu, Teknik ve Kültür,1966; Yıkılış,1969; Kültür ve Medeniyet,1998:18-92).

“Devrimiz makine gıcırıtmasının ahlâk ilâhilerini susturduğu devirdir. Aptal makine hayranlarının, ahlâkın vakti geçmiş şeylerden ibaret olduğu iddiaları ve hasta ruhların ümitsizlik telkinleri ile ahlâkımız ve bütün mânevî yapımız bugün hayat seferberliğinin dışında kalmıştır” (Topçu, İktisadî ve İçtimaî Nizâm,1968; Ahlâk Nizamı,1999:28).

Yukarıdaki pasajlarından da anlaşılacağı üzere Nurettin Topçu, toplumda meydana gelen ahlâk buhranını modernizmin yarattığı tahribat bağlamında tartışmakta, makineleşmenin ruh dünyası ve özellikle ahlâk üzerindeki tahribatını gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Söz konusu tahribatın asıl olarak gelenek ve onun türevi olan inanç, örf-adet gibi unsurlar üzerinde yaşandığını anlatan Topçu, modernliğin önemli bir göstergesi olan

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kritiği

sanayileşmenin toplumlara acımasız bir şekilde dönüştürmesinden yakınmaktadır. Çünkü bahsedilen dönüşüm süreci, toplumların en azından maddî değerler kadar gereksinim duyduğu manevî değerleri aşındırmaktadır. Bu da toplumda kimlik bunalımına yol açmaktadır. Topçu, bu dönüşümden olumsuz anlamda etkilenen dünyanın hiç kuşkusuz Doğu dünyası olduğunu ifade etmektedir. Topçu'ya göre sanayileşmenin hedef aldığı şey, Doğu dünyasının ruhunu oluşturan gelenektir ve bu anlamda söz konusu tahribat burada daha fazla hissedilmektedir¹⁴. Nitekim "Var Olmak" ve "Mehmet Âkif" adlı kitaplarında, yukarıda dile getirdiği tehlikenin Anadolu için somut bir hale gelmesinden endişe etmektedir.

"Asrımızın çocuğu, sade nefsinin değil, büyük sanayi canavarının, biri binlerce nefse nazire olan makinenin eseridir. Anadolu'nun çocuğu ise, yüzlerce esarete hasret, yüzlerce esire esir bir hayatın günde bin gafletle gıdalanan esiridir. Zâliminden imdat istiyor. Makineden medet umuyor. Bilinmiyor ki makineden Allah'a götüreceği yol yoktur. İnsanın âlemde yerinin ezelde çizilmiş haritası olan hikmet, tekniği de kucaklar; lâkin teknikten hikmet çıkmaz. Makinenin ne ilmi, ne de aşkı vardır ve her safhada makileşmek aşka da, hikmete de veda etmektir. Makine her sokulduğu yeri harap eder" (Topçu, Cemiyeti Yuğuracak Ruh, 1963; Var Olmak, 1999:102).

"Maddî ve ruhî sefalet çekenlerin sayısı milyonları aşan büyük sanayi asrının çocuklarıyız. Ancak maddî ve mânevî bütün tedavi vasıtaları yabancı diyarların elinde ve şuurundadır. Bu belki sefaletimizin en acıklı tarafıdır (...) Daha dün câmi avlusundaki çınarda gölgelenirken, elli sene içinde ne olduğunu bilmediğimiz bir büyük sanayi asrının ateşten bir sel gibi baskınına uğradık: Örf gitti, kuvvet gitti, aile gitti, idrâk gitti; ümitler hep gitti, hâlâ karanlıkta bekliyoruz" (Topçu, Şahsiyeti, 1969; Mehmet Âkif, 1998:11).

Topçu sanayileşmenin Anadolu'da işsizlik, başıboşluk ve kültürel bozulma olarak tezahür ettiğini ifade ettiği metninde, özellikle tekniğe dair oluşturulan büyük beklentinin kurtuluş olamayacağını ve insanlık adına bir gelecek sunamayacağını dile getirmektedir. Makineleşmenin (genel olarak maddiyatın), insanı benliğini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya bıraktığını ifade eden Topçu, tekniği ve tekniğin, bilimi ve felsefeyi öncelemesini, araçsallaşır insan üzerine kurduğu tahakkümü, psikolojik, sosyolojik ve felsefi zeminde¹⁵ ele almaktadır.

¹⁴ Topçu'ya göre Batı dünyası makineleşmenin batağına belki de geri dönülmez bir biçimde saplanmıştır. Oysa Doğu hala geleneğin dünyasında ve onun yön verdiği değerlerle yaşamaktadır. Bu nedenle makineleşmeye direnme imkânına sahiptir.

¹⁵ Topçu'nun tekniği analiz ederken kullandığı temalar, bize Frankfurt Okulu'nun eleştirel teori bağlamında bilim ve teknik hakkında yaptığı değerlendirmeleri ve sanayileşme eleştirisini hatırlatmaktadır. Örneğin adı geçen okulun temsilcilerinden Herbert Marcuse, makineleşmenin kısacasında olan günümüz toplumunda, tekniğin bir ideoloji olarak insan hayatı üzerindeki yabancılaştırıcı etkisini, onun insanı tek boyutlu bir varlık haline getiren bir canavara dönüşmesini şu şekilde ifade etmektedir: "Bu toplumda üretim, insan ihtiyaçlarının ve yeteneklerinin özgür gelişimini baltalar (...) Çağdaş toplumun, gerek entelektüel ve gerekse maddesel yetenekleri, bundan önceki devirlerin hiçbirisiyle kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Demek oluyor ki, günümüzde toplumun bireye tahakküm alanı, önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak ölçüde genişler" (Marcuse, 1968:14). Jürgen

Hasan Şen

Topçu'nun makineleşme, teknoloji ve sanayileşmeye karşı sergilediği tutumun, kendisini Türkiye'deki birçok muhafazakâr düşünürden ayırdığını, dahası sözü edilen konuyla ilgili olarak dile getirdiği düşünceleri bakımından özel bir yer işgal ettiği belirtilmelidir. Şöyle ki, teknoloji ve sanayileşme konusunda, özellikle pozitivist bir geleneğin etkisinde olan Ziya Gökalp ve onun görüşlerinden beslenen düşünce geleneği olumlu bir tutuma sahiptir. Bunun yanı sıra Mehmet Akif Ersoy gibi İslâmcılar, İslâmcı muhafazakârlar ve Mümtaz Turhan ve Erol Güngör gibi diğer muhafazakârlar da geleneğin korunması koşuluyla teknoloji ve sanayileşmeye onay vermişlerdir¹⁶. Fakat Nurettin Topçu, sanayileşme ve teknolojinin -ki onların gerisindeki yatan pozitivist dünya görüşünün yol açtığı anlayışın- toplumda maddi ve manevi alanda yarattığı olumsuz etki nedeniyle karşı durulması gereken iki unsur olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü Topçu, teknoloji transferiyle sadece teknolojinin gelmediğini onu çevreleyen bakış açısının da beraberinde geldiğini iddia etmektedir.

Pozitivizm ve Sosyolojizm Eleştirisi

Topçu, yukarıda sözünü ettiği sorunlara, tekrar edelim Cumhuriyet'in özellikle Batılılaşma adına, toplumun dayandığı temel değerleri ortadan kaldırmasının ve modernleşmeyi sadece maddi alandaki ilerleme olarak kavramasının yol açtığını ileri sürmektedir. Topçu'ya göre Cumhuriyet'in, özellikle toplumu akıl ve bilim yoluyla inşa etmeye çalışması, seküler bir ahlâk yaratmaya çalışması, bu bağlamda pozitivismi hem bir dünya görüşü hem de ideoloji olarak benimsemesi ve sosyolojizme kurucu bir rol yüklemesi sorunların tetikleyicisi olmaktadır. Topçu bu noktada Cumhuriyet'in kurucu bir görev verdiği pozitivismi ve sosyolojizmi hedef almaktadır, her ikisinin de insan etkinliğine sınır koyduğunu ve insanı atıl hale getirdiğini ileri sürmektedir. Söz konusu akımların, toplumu mitleştirdiğini, hatta Tanrılaştırdığını, aşkınlık kavramının kutsal içeriğini bu dünyaya yani topluma içkin kılarak onun değerini azalttığını ileri sürmektedir. Çünkü Topçu'ya göre,

“pozitivizm, hakîkati deneylere, pragmatizm menfaate, sosyolojizm ise onu cemiyete esir etmektedir. Bu sistemler hiçbir şeyi izah etmiş değillerdir. Onlar, ruhun görüş ve duyuş ufuklarının daraltılmasından doğmuşlar. Ruh için bir iktidarsızlığın ifadesi olmuşlardır. Pozitivizm, ruhu yalnız zekâdan ibaret farz

Habermas da, tekniğin bilimi araçsallaştırdığını, bunun da doğaya olduğu kadar insan yaşamı üzerindeki zararlı etkiler bıraktığını ileri sürmektedir (Habermas, 2001). Topçu'nun özellikle Marcuse'un kullandığına benzer bir analiz temasıyla hareket ettiği söylenebilir. Örneğin Topçu, normalde felsefenin tekniği öncelemesi gerektiğini, tekniğin ona tabi olduğunu fakat yaşanan gelişmelerin tekniğin bilimi esir almasıyla sonuçlandığını ifade etmektedir. Fakat her ne kadar Topçu'nun söz konusu analizleri Frankfurt Okulu düşünürlerinin analizlerine benzese de ve bu bağlamda Ergün Yıldırım gibi bazı toplum bilimciler, Topçu'nun sistemini 'yerli eleştirel sosyal teori' (Yıldırım, 2006:141-142) olarak görse de Topçu ve Frankfurt Okulu'nun düşünürlerinin dayandığı teorik ve politik zemin çok farklıdır. Şöyle ki Frankfurt Okulu temsilcileri, Marxist geleneği benimserler. Oysa Topçu, birçok metninde Marxist dünya görüşüyle hesaplaşmakta ve modernleşmeye karşı eleştirilerini yazıda da değinildiği gibi muhafazakâr bir çerçevede şekillendirmektedir.

¹⁶ Erol Güngör ve Mümtaz Turhan'ın konu ile ilgili görüşleri için bkz. Alptekin, M.Yavuz, *Erol Güngör*, 2008:453-454; Korkmaz, Abdullah, *Mümtaz Turhan*, 2008: 720.

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kitiği

ederek duyguların ve iradenin varlığını araştırmada değer vermiyor (...) Sosyolojizm ise cemiyet halinde yaşayışımızın ortaya çıkardığı birtakım zaruretleri, zihin için birer ilke (prensi) haline koymakta müthiş bir maharet gösterdi (...) XIX.asrın buhranına çare arayıp yeniden bir din kurmak istedi ve cemiyet dinini meydana getirdi. Allah yerine cemiyeti koydu. İnsanlık mukaddes diye bugüne kadar neler bulmuşsa hepsini yıktı ve hepsinin yerine cemiyeti geçirdi" (Topçu, Hakikat Düşmanı Üç Felsefe,1943; Yarınki Türkiye:69;72).

Pozitivizm ve sosyolojizm akımlarını birbirlerine bağlı birer dünyevi din¹⁷ olarak gören Topçu, adı geçen iki akımın yirminci yüzyılda yaşanan bunalımı aşmak için oluşturulduğunu, fakat tedavi bir yana, mukaddes değerleri yıkması nedeniyle bunalımı daha da derinleştirdiğini ifade ederek, onları gerek yöntem gerekse ideoloji olmak bakımından eleştirmektedir. Çünkü toplumda yaşandığını iddia ettiği bunalımın kaynağını, duygulara seslenen kutsalın uzaklaşması olarak gören Topçu, bu iki akımın, duyguların ve iradenin varlığını ikinci plana atmasına, her toplum için geçerli bir yasa anlayışı sunmasına itiraz etmektedir.

"Göz, kulak ve ellerle tanıyabileceğimiz ötesinde hakikatin bulunmadığını haber veren hasta pozitivizmin mutlak hakikat bulunmadığı iddiasına körlerin sevinci gibi bir sevinç boşanmasıyla koşanlar, esasen üniversitenin kurucuları idiler (...) Eflatun'un akademisiyle Epikür'ün bahçesi, Müslümanların Bağdat külliyesi ve Batı'nın Ortaçağ üniversiteleri bunların o tarihteki temel taşları mıdır? Ne münasebet! Bu XX.asır üniversitesi, onların hepsini yıkan ve Süleymaniye Külliyesi'nin temellerini söken bir ruh ve zekâ süikastçısıdır" (Topçu, Üniversite, 1959, Asrın İztırabı, 1969; Kültür ve Medeniyet,1998:70-89).

Pasajında da görüleceği gibi, Topçu'ya göre hakikati eksik kavraması nedeniyle sorunlu olan pozitivizmin, Cumhuriyet döneminde özellikle üniversite kurucuları tarafından alkışlanması bir hatadır. Sözü edilen durumun bir hata olmasına yol açan temel nedenin, ona göre pozitivizmin aklın ve duyguların konu edinmediği hiçbir şeye itibar etmemesi olduğunu tekrar edelim. Bahsi geçen akımları yöntem eleştirisine tabii tutan Topçu, tam da bu noktada bilim felsefesi yapan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre bu iki akımın en ciddi handikabı, sadece akılsal olanları ve görünen olguları ele almaları, bunların dışında olanlara iltifat etmemeleridir. Daha doğrusu sadece akılsal olana değer vermeleridir. Hayatın hem akıl hem de kalp olmak üzere iki önemli unsurdan meydana geldiğini dile getiren Topçu, buradan hareketle, pozitivizm

¹⁷ Topçu'dan önce İsmail Hakkı İzmirli bu konuya eğilmiş, pozitivizmin bir dünyevi din olarak algılanmasına ve söz konusu dinin semavi dinlere alternatif olarak sunulması düşüncesine karşı bir kitap tahsis etmiştir. *İslâm dini ve Tabii Din* adlı çalışmasında, Batılı filozoflarının ilahi dinlere karşı ileri sürdüklerini düşündüğü 'saldırılarına' ve 'asılsız iddialara' cevap vermeye çalışan İzmirli, söz konusu filozofların akıl ve bilim temelinde tesis ettiklerini iddia ettiği 'tabii din'in çelişkilerine vurgu yapmıştır. Tabii dinin semavi dinler karşısındaki güçsüzlüğünü ispatlamaya çalışmıştır. İzmirli'ye göre, "din iki türdür: Tabii din, semavi din. Tabii din, filozofların ortaya koydukları bir takım nazariyelerdir. Semavi din, peygamberler tarafından tebliğ olunan hükümlerdir. Semavi dinler arasında daima bir birlik yönü vardır ki onlar da inanca ait meselelerde devamlı sabit olmadı (değişmeyen) akaide eklenmiş bazı ilmi hükümlerdir (...) Filozofların yolu böyle değildir. İnsanların çoğu onların mesleklerine uymaz (...) Filozoflar birbirini yalanlarlar" (İzmirli, *İslâm Dini ve Tabii Din*,1998:30-31).

Hasan Şen

ve sosyolojinin sadece akılsal olanları konu edinmesi nedeniyle, insansal dünyayı eksik kavradığını iddia etmektedir. Çünkü pozitivism ve sosyolojizm sadece görünenleri konu edinmektedirler ve insanın yaşantısını görünenle sınırlı tutmaktadırlar.

Topçu pozitivismin, yani bilim arenasında bir yöntem ve bakış açısı olarak benimsenmesinin dışında, daha genelde bahsedildiği gibi Cumhuriyet tarafından bir ideoloji olarak referans alınmasını da eleştirmektedir¹⁸. Çünkü Topçu'ya göre bir toplum, toplumsal mühendislik projesiyle, pozitivist bilgi ve bakış açısıyla inşa edilemez. Topçu bu noktada muhafazakâr düşüncenin, "toplum akılla kurulmaz, tarihin mirası olan geleneklerin ve deneyimlerin hakikati ışığında şekillenir" şeklindeki tezlerine yakınlaşmaktadır. Çünkü muhafazakârlar göre, toplumu akıl yoluyla şekillendirmek adına girişilen projeler başarıya ulaşamazlar ve güven vermezler (Nisbet,1966:11). Ve de çoğu zaman aklın rehberliğinde oluşturulan toplumsal mühendislik hareketleri, büyük yıkımlara yol açmaktadır. Mark Gerson'a göre,

"muhafazakârlığın temel ilkelerinden ilki, hayat ve siyasetin sonsuz derecede karmaşık olduğunu kabul etmek ve bu nedenle ütopyik ve geniş ölçekli toplum mühendisliği girişimlerinden kaçınmaktır" (aktaran Özipek,2004:129).

Topçu da hayatın karmaşık ve çok yönlü olduğunu düşünmektedir. Ona göre hayat pozitivistlerin iddia ettiği gibi sadece akıldan ibaret değildir. Onu tamamlayan bir unsur da aşk ve kalptir. Söz konusu iki unsurdan birine dayanan ve diğerini devre dışı bırakan bir anlayış kendi başına yetersizdir. Topçu'nun sözü edilen düşüncelerinde Maurice Blondel'in hareket felsefesinin önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Topçu Özellikle seküler içerikli bir felsefeden ziyade, dini de hesaba katan ve Blondel'in "hareket vasıtasıyla bilimin, ahlâkın ve metafiziğin ortak bir düğüm noktası olan bütüncül bir bilim" (aktaran Gündoğan,2004:733) olarak tasarladığı düşünce anlayışını benimsemiştir. Dünyaya salt pozitivismin penceresinden bakılmasının "inançsızlık, maddileşme ve ahlâki çöküntü, dinden ve maneviyattan uzaklaşmayı" beraberinde getireceğini ileri sürmüştür (Temelli,2006:175). Topçu'nun yukarıda değindiğimiz problemlerin çözümü için teklif ettiği şey, Blondel'in izinden giderek toplumu hem maddi hem de manevi yönleri olan bir bütünlük olarak ele almaktır. Dolayısıyla, Blondel'in "akıl ve iman arasında bir orta yol" önerisi (Gündoğan,2004:734), Topçu'nun salt pozitif akla vurgu yapan düşüncesinin dünyayı anlamak için eksik, dahası yetersiz olduğu düşüncesini beslemiş ve onu imanla akıllı telif etme gayretine götürmüştür. Çünkü Topçu için, gerçekliğin beş duyu ile algılanmasına dayalı indirgemeci pozitif akıl (reason) yerine gerçeğin bütünlüğünü kaybetmeyen hikmet sahibi akla / hikmete (wisdom) ihtiyaç vardır ve bu kavrayış zaten doğu kültürünün temel özelliklerinden biridir. Bu çerçevede toplumun maddi olduğu kadar manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve

¹⁸ Cumhuriyet'in pozitivism'e yüklediği misyon için bkz. Özbilgen, Erol. Pozitivism Kısacasında Türkiye, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1994.

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kritiği

manevi alanı modern dünyanın saldırılarından mümkün olduğu kadar korumaktır.

Topçu yaptığı pozitivism ve sosyolojizm eleştirisi ile, muhafazakâr düşüncenin pozitivism ve pozitif akla ilişkin bakış açısını paylaşmaktadır. Yukarıda muhafazakârların genel olarak pozitivism insanın doğasını yabancılaştırdığı ifade edilmişti. Söz konusu nedenle muhafazakârlar, reason kavramının yerine wisdom kavramını kullanmayı tercih etmektedirler. Çünkü Nisbet'in ifade ettiği gibi, her iki kavram farklı anlam dünyalarına referans etmektedir. Bu nedenle aydınlanma ve modernitenin kavramı olan reason, gerisinde daha ziyade pozitif akıl ve pozitivist bir bakış açısını barındırmaktadır. Yani bilginin kaynağını bu dünyaya içkin kılar, hiçbir dinsel ve aşkın bilgiye referansta bulunmaz. Buna karşın wisdom, geleneksel akla vurgu yapar, bilgiyi tarihsel deneyim ve alışkanlıklara gönderme yapar (Nisbet,1962:5). Bu nedenle muhafazakâr düşünürler, reason kavramının dayandığı soyut ve evrensel kategorilere, onun tarih dışı söylemine itiraz ederler ve genel olarak wisdom kavramını kullanmayı tercih ederler. Nitekim muhafazakâr düşüncenin duayenlerinden olan Edmund Burke, Reflections on the French Revolution adlı çalışmasında, wisdom kavramını kullanmış, kavramın gönderme yaptığı anlamları ele almıştır (Burke,1940). Pozitivist düşüncüyü ve salt pozitif akla referans eden dünyayı benzer gerekçelerle eleştiren Topçu, bu anlamda karşımızda muhafazakâr bir entelektüel olarak durmaktadır.

Dinin ve Ahlâkın Vazgeçilmez Birlikteliği

Daha önce Topçu'nun ahlâkın ve kültürün mayası olarak dini gördüğü ifade edilmişti. Topçu, bu noktada tıpkı Said Halim Paşa¹⁹ gibi moralist biri olarak, ahlâka ontolojik bir çerçeve ve kurucu bir özellik kazandırmıştır. Bu bakımdan ahlâk ona göre, herhangi bir insansal çabanın ve tasarrufun ürünü olamaz. "Ahlâkı dinden ayırmak mümkün olmadığına göre" (Topçu, İktisadî ve İctimaî Nizâm, 1968; Ahlâk Nizamı, 1999:29) seküler bir ahlâk tasarımı, kendini dinden koparması nedeniyle sağlam bir zemine sahip değildir²⁰.

Diğer yandan Topçu, ahlâk kavramından birey ahlâkını değil, cemaat ahlâkını, toplumsal ahlâkı anlamakta, onu bütünlüklü, kapsayıcı ve bağlayıcı bir tahayyül olarak görmektedir. Yani Topçu, her ne kadar bireysel iradeye vurgu

¹⁹ Topçu'nun bu görüşleri Said Halim Paşa'nın görüşleriyle büyük bir paralellik gösterir. Said Halim Paşa'nın şu sözleri din ve ahlâk birlikteliğinin vazgeçilmezliğine işaret eder: "Bizim ideallerimiz ile sosyal ve siyasî kanaatlerimiz, tamamiyle dinimizden doğmuştur. Dolayısıyla, dinimize saygı göstermek mecburiyetinde olduğumuz gibi, üzerimizdeki bütün haklarını da kabul etmek zorundayız" (Halim Paşa, 2003: 105).

²⁰ Bu noktada Topçu'nun hesaplaştığı şey, Batın birey merkezli ahlâk tasarımıdır. Şunu biliyoruz ki, modern dünya, ahlâkı dinden ve gelenekten ayırarak onu bireyin iradesine bağlamaktadır. Nitekim Immanuel Kant, ahlâk ilkelerini dünyevi alanda aramış ve onun insanın özsel denetimine tabii kılmıştır (Kant, <http://www.marxists.org/reference/subject/ethics/kant/religion/religion-within-reason.htm>). Bu nedenle modernitede ahlâk, toplum ekseninde değil birey ekseninde anlam kazanmıştır. Tam bu noktada, ahlâkı bireysel düzlemde tanımlamayan, bireyle değil bireye rağmen tesis eden Topçu, bu anlamda modern ahlâk tasarımıyla karşı çıkmakta ve modernitenin özne merkezli teorisine, cemaatçi bir toplum ve kolektif bir ahlâk tasarımıyla karşılık vermektedir.

Hasan Şen

yapsa da son hâlükarda ahlâk kavramına toplumsal bir anlam vermektedir. Ve de asıl önemlisi, yukarıdaki pasajlar aracılığıyla ifade ettiğimiz gibi, söz konusu kavramı dinin iç mantığına bağlayarak, dinî olandan bağımsızlaşmasına izin vermemektedir. Nitekim Ali Osman Gündoğan'a göre, özellikle de Blondel'in hareket felsefesinden esinlenerek, "ahlâk meselesini tabiat-üstü âleme adım atarak din meselesiyle çözmeye" gayret etmiştir (Gündoğan,2006:19). Bu bakımdan tıpkı muhafazakâr düşünürler gibi, 'ben' ve 'birey' kavramı yerine 'biz' kavramına referans eden Topçu, ahlâkı, dinin kolektivitesi içine yerleştirerek, onu birey merkezli olmaktan çıkarıp topluluk merkezli bir anlama kavuşturmuştur. Nitekim Karl Mannheim'e ve Robert Nisbet'e göre muhafazakârlar, dayanışma kavramına referansla, liberal anlamdaki 'ben' yerine düzene ve birliğe vurgu yapan 'biz'i öne çıkarırlar (Mannheim,1971:176). Çünkü insanı ancak toplumsal alan içinde, onun bir parçası olarak muhatap alırlar. Bu nedenle muhafazakârlara göre "ahlâkta da toplumun önceliği ve Tanrı'nın zorunluluğu vardır" (Nisbet,1997:105). Yani ahlâkın ancak Tanrı'nın garantörlüğünde tesis edilebileceğini ve güvenilirlik kazanabileceğini ileri süren muhafazakârlar ile dini ve ahlâkı aynı özde gören Topçu arasında düşünsel bir ortaklık kurmak mümkündür.

Şunu da belirtelim ki Nurettin Topçu, sadece ahlâk tasarımı değil, felsefesini biz düşüncesi üzerine tesis etmiştir. Bunu yaparken bireysel iradenin önemini yitirmemeye de gayret eden Topçu'ya göre, toplum bireysel iradelerin toplamıdır fakat toplamdan her zaman daha fazla bir şeydir.

Sonuç

Modern dünyanın özellikle aydınlanma ve pozitivism ekseninde yarattığı seküler yeni dünyasında, dine sınırlı alan tahsis etmesi, dini ekonomik, hukuk ve toplumsal yaşamdan arındırması, Batıda özellikle muhafazakâr düşünce tarafından eleştirilmiştir. Modernitenin toplumda ve bireyin dünyasında başta yabancılaşma şeklinde tezahür eden tahribatları, sözü edilen düşünce tarafından moderniteye karşı muhalefet konusu olarak işlenmiştir. Osmanlı döneminde başlayan modernleşme hareketlerine karşı söz konusu muhalefet, önce ulema ardından İslâmcılar tarafından yapılmıştır. Fakat sözü edilen muhalefet çoğu zaman politik bir üslup taşımış ve pek fazla derinlikli olamamıştır. Topyekün Batılılaşma olarak vücut bulan ve modernleşmenin bir -izm, yani modernizm olarak tesis edildiği Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı geliştirilen muhalefet ise, dönemin koşulları gereği entelektüel çizgilerini daha da yitirmiştir. İşte bu ortamda Nurettin Topçu, modernitenin bahsedilen dünya tasarımına ve Cumhuriyet'in modernizm projesine karşı politik değil, entelektüel bir tarzda eleştiriler yöneltmiştir. Sözü edilen eleştirilerini ise Cumhuriyet'in yaşama geçirdiği pratikler dolayımında dile getirmiştir. Fakat bunu salt Cumhuriyet'in uygulamalarının bir sonucu olarak görmemiştir. Yani toplumda yaşandığını iddia ettiği bunalımları, Osmanlı'nın ve Cumhuriyet'in modernleşme pratikleri ile sınırlı bir çerçevede değerlendirmemiş, onları daha bütüncül bir sorunun bir parçası olarak görmüş ve modernleşme hareketlerinin içeriği ile

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kitiği

ilişkilendirmiştir. Yani modernizmi sonuçlarından ziyade, onun iç mantığını oluşturan pozitif akıl, pozitivism, seküler dünya tasarımı, makinalaşma gibi unsurları analiz etmiş ve toplumda yaşandığını iddia ettiği yabancılaşmanın, manevi çöküşün, kimlik bunalımının ve ahlâkî sıkıntının, modernleşmenin zorunlu bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Buradan hareketle de modernleşmeyi felsefi ve sosyolojik bir analize tabi tutarak eleştirmiştir.

İşte bu yönü Topçu'yu, kendisinden önce gelen muhafazakârlardan ve İslâmcılardan ayırmakta, onun farklı bir düşünsel akımın içine yerleştirilmesine izin vermektedir. Şöyle ki, İslâmcı ve muhafazakâr düşünürlerin, modernliği analiz ederken, onun 'iyi', dolayısıyla alınması gereken faydalı yönleri ve 'kötü', bundan dolayı uzak durulması gereken yönleri olduğu şeklindeki parçalı analizlerinin, buradan hareketle de Batı'nın tekniğinin alınması fakat felsefesinden, özellikle de ahlâkından uzak durulması gerektiği şeklindeki düşüncelerinin Topçu için bir anlamı yoktur. Buna paralel olarak, her türlü olumsuzluklarına rağmen teknik ve sanayileşme sözü edilen kesimler tarafından benimsenirken, Nurettin Topçu, tekniği ve sanayileşmeyi, onlara eşlik eden dünya görüşü nedeniyle reddetmektedir.

Bu noktalardan hareketle Topçu'nun Batılı anlamda 'muhafazakâr' sözcüğünü hak eden birkaç kişiden biri olduğu ileri sürülebilir. Çünkü Topçu, modernizme itiraz ederken gerek kullandığı temalar ve kavramlar gerekse konuları ele alış biçimi göz önüne alındığında, muhafazakâr düşüncenin tezlerine çok yaklaşmaktadır. Özellikle tekrar edelim modernizmin doğasıyla felsefi ve sosyolojik bir çerçevede hesaplaşmakta, onu eklektizmden uzak bir biçimde kritiğe tabi tutmaktadır. Bu özelliği ile kendisinden sonra gelenlere yeni bir perspektif sunmaktadır.

Hasan Şen

Kaynaklar

- ALPTEKİN, M.Yavuz, 2008, “Erol Güngör”, (içinde) Özdemir, M.Çağatay (der), *Türkiye’de Sosyoloji I ve II*, Ankara: Phoenix Yayınları
- BURKE, Edmund, 1940, *Reflections on the French Revolution*, London, New York Press
- GÜNDOĞAN, Ali Osman, 2006, “Topçu ve Hareket Felsefesi”, *Hece: Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Hareket ve Nurettin Topçu Özel Sayı:11*, (Sayı: 109), Ocak, Ankara
- GÜNDOĞAN, Ali Osman, 2004, “Maurice Blondel”, *Felsefe Ansiklopedisi 2*, (içinde) Cevizci, Ahmet (der), İstanbul: Etik Yayınları
- HABERMAS, Jurgen, 2001, *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*, (çev) Mustafa Tüzel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- HALİM PAŞA, Said, 2003, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, (haz) Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: İz Yayıncılık
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı, 1998, *İslâm Dini ve Tabii Din*, (Takdim ve Notlarla Sadeleştiren) Karadeniz, Osman, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları-10
- KANT, Immanuel,. Religion within the Limits of Reason Alone, <http://www.marxists.org/reference/subject/ethics/kant/religion/religion-within-reason.htm>, (erişim tarihi: 14.10.2009)
- KORKMAZ, Abdullah, 2008, “Mümtaz Turhan”, (içinde) Özdemir, M.Çağatay (der), *Türkiye’de Sosyoloji I ve II*, Ankara: Phoenix Yayınları
- MANNHEIM, Karl, 1971, *Conservative Thought*, (ed) Kurt H. Wolff, New York: Oxford University Press
- MARCUSE, Herbert, 1968, *Tek Boyutlu İnsan*, (çev) Seçkin Çağan, İstanbul: May Yayınları
- NISBET, Robert, Bottomore, Tom, 1990, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Yayına Hazırlayanlar): Mete Tuncay, Aydın Uğur, Ankara: Ayraç Yayınları
- NISBET, Robert, 1966, *The Sociological Tradition*, University of California
- NISBET, Robert, 1990, “Muhafazakârlık”, (içinde) Nisbet, Robert ve Bottomore, Tom (der), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Yayına Hazırlayanlar): Mete Tuncay, Aydın Uğur, Ankara: Ayraç Yayınları
- OAKESHOTT, Michael, 1981, *Rationalism in Politics and Other Essays*, London and New York: Methuen

Nurettin Topçu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin Modernleşme Projesi Kitiği

- ÖZBİLGEN, Erol, 1994, *Pozitivizm Kıskaçında Türkiye*, İstanbul: Ağaç Yayınları
- ÖZİPEK, Berat Bekir, 2004, *Muhafazakârlık (Akıl, Toplum, Siyaset)*, Ankara: Liberte Yayınları
- TANNSJÖ, Torbjorn, 1990, *Conservatism for Our Time*, London: Routledge
- TEMELLİ, Mehmed, 2006, "Hareket, Mistisizm ve Topçu", *Hece: Bir Düşünce ve Yarınki Türkiye Tasarımı Olarak Hareket ve Nurettin Topçu Özel Sayı:11*, (Sayı: 109), Ocak, Ankara
- TOPÇU, Nurettin, 1998, *Kültür ve Medeniyet*, Bütün Eserleri 9 (Yayına Hazırlayanlar) Ezel Erverdi, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları
- TOPÇU, Nurettin, 1998, *Mehmet Âkif*, Bütün Eserleri 10 (Yayına Hazırlayanlar) Ezel Erverdi, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları
- TOPÇU, Nurettin, 1998, *Büyük Fetih*, Bütün Eserleri 11 (Yayına Hazırlayanlar) Ezel Erverdi, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları
- TOPÇU, Nurettin, 1999, *Reha*, Bütün Eserleri 13 (Yayına Hazırlayanlar) Ezel Erverdi, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları
- TOPÇU, Nurettin, 1999, *Var Olmak*, Bütün Eserleri 5 (Yayına Hazırlayanlar) Ezel Erverdi, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları
- TOPÇU, Nurettin, 1999, *Yarınki Türkiye*, Bütün Eserleri 2 (Yayına Hazırlayanlar) Ezel Erverdi, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları
- TOPÇU, Nurettin, 1999, *Ahlâk Nizamı*, Bütün Eserleri 3 (Yayına Hazırlayanlar):Ezel Erverdi, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları
- TOPÇU, Nurettin, 2004, *Amerikan Mektupları*, Düşünen Adam Aranızda, Bütün Eserleri 20 (Yayına Hazırlayanlar) Ezel Erverdi, İsmail Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları
- YILDIRIM, Ergün, 2005, *Hayali Modernlik, Türk Modernliğinin İcadı*, İstanbul: İz Yayıncılık
- ZÜRCHER, Jan Eric, 2003, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları

